

Arno Holz.

(1863—1929.)

[1163-1929]

A mult év végén magánosan, sőt keserű meghasonlásban önmagával, mint a rég elfelejtett, megtagadott naturalizmus élő lelkiismerete, teljesen magárahagyatva halt meg Arno Holz, akinek többet köszönhet a német költői nyelv fejlődése, mint bárkinek a XIX. század második felében. Harcok és kudarcok hosszú során jutott a teljes elszigeteltségig, amely csaknem nevét is kitörülte az élő irodalomból. Igazi sikere sohasem volt s ha néha a tetszés és népszerűség rövid időre mellé szegődött, az mindig a legkeserűbb fájdalommal töltötte el, mert sikereit meggyőződése ellenére aratta. Ezért nem is tudta a siker elragadni. Kemény bírálatot tartott önmaga felett. A sikert megtagadta és visszakanyarodott megint a kietlen útra, ahol nem várta megértés vagy elismerés. Darabjainak, a Traumulusnak váratlan diadala a kezébe adta a fegyvert, amellyel győzelmesen küzdhetett volna a közönség közönye ellen. Eldobta ezt a fegyvert. Nem próbálkozott az olcsó színpadi szentimentalizmus hatásvadászatával, amely *Sudermann*t, hangos színpadi siker szelével hajtotta a népszerűség dagadó hullámain. Arno Holz mélyen és tisztán átérezve a századforduló hatalmas válságát, hozzáfogott nagy drámai ciklusának megírásához, amelyben «Sozialaristokraten» gyűjtőcím alatt Berlin nagy társadalmi szatiráját akarta összefoglalni az idők nagy pálfordulásának szemszögéből. A ciklusnak csak két darabja készült el: a *Sonnenfinsternis* és az *Ignorabimus*. A *Sonnenfinsternis* a teljes sikertelenségbe fult. Az *Ignorabimus* pedig, amelynek 454 oldalra terjedő öt felvonását kilenc órán át kellett volna játszani, soha nem is került színpadra s lassankint úgy járt, mint Holz többi műve, beleveszett a feledés homályába.

Mi hát Arno Holz jelentősége? Ő volt egyik legkövetkezetesebb harcosa a német naturalizmusnak és úttörője annak a modern lírának, amely tetőpontját az expresszionizmusban érte el. Ő fejtette ki az úgynevezett «következetes naturalizmus» elméletét, amely messze túlment a francia naturalizmuson. Holz bizonyos fokig szemben állt Zolával és ki akarta küszöbölni a naturalizmusból az összes oda nem tartozó elemeket, a pátoszt, a romantikus inspirációt, amely Zola műveit felemássá teszi. Holz megtagadja a geniet, aki Carlyle szerint az érzéklet fölötti világ követe. Holz szerint az új művészetnek az a célja, hogy teljesen természetessé, egyszerűvé és következetessé váljék. Zola naturalizmusa a témák naturalizmusa, Holzé viszont a formaké és eszköze az úgynevezett «*Sekundenstil*», amely szinte másodpercről másodpercre követi a történést a legaprólékosabb lelkiismeretességgel. És a leírásokban is a részletmegfigyelések ezer meg ezer egymásmellé rakott benyomásából állítja össze az egész képet és a legpontosabb következetességgel jegyzi fel az összes érzékleteket és benyomásokat, míg a nyelv teljesen a köznapi élet lokalszíneiben és hanghordozásában is híven visszaadott nyelvének mása. Ennek a stílusnak gyakorlati próbáját is adta Holz Johannes Schlaf-fal közösen írt novella ciklusában, a *Papa Hamlet*ben, amely a következetes naturalizmusnak valóságos iskolapéldája.

A lírában a szabad vers harcosa volt *Holz*, de egészen másképp értelmezte a szabad verset, mint az amerikai *Walt Whitman*, akinek hatása alatt az európai szabad vers kialakult. *Holz* szerint *Whitman* ritmusa szónokias, a vers ritmusainak pedig magából a tárgyból önkénytelenül kell kisarjadnia, a legválaszthatatlanabb összeforradásban a költő lelkivilágával. Így aztán *Holz*nál folyton változik a ritmus, élesen lüktetőből hirtelen szélesen, lomhán hömpölygővé válik. Egy-két szótagból álló rövid sorokra szinte enormisan hosszú lélekzetű sorok következnek. Ezekbe a folyton változó sorokba beleöntött mindent, ami a mult, jelen és jövő zibongó kaoszából lelkében visszhangzott. Egymás mellett van itt a köznapiság és ünnepegyesség, a valóságról készült fotográfia s az extatikus látomás, közel és távol, a közvetlen érzéki benyomás brutalitása s a sejtelem légiessége, az egész világegyetem egy hatalmas fantázia szárny-suhogásával átröpülve. Ez a *Phantasia*. *Holz* fő lírai műve, mely egy természeti idill szelíd elegikus alaphangjával indul, hogy aztán a mai társadalom szikrázó, groteszk szatirójává dagadjon. Halk hangulatok, szerelmes epedés, finom szimbolika, merengő részletfestés, csipkedő humor, groteszk fintorok, orkános felviharzások vannak egymás mellé zsúfolva ebben a művében, amelyet ő maga *«Mein Riesenphantasia nonplusultra Poem-nek nevezett.* A világirodalomban szinte páratlan ez a barokk gazdagság és nem is meglepő, hogy *Holz* ezután a barokk-kor verseinek tökéletes utánzásával keltett feltűnést.

A háború óta kívül állott az irodalom egész élő valóságán. Közönsége nem volt. Írók nem tanultak tőle. A következetes naturalizmus megalkuvást nem ismerő lovagja lobogó utópiák álmainak szélmalomharcait vívta. A halál volt számára az egyetlen realizmus.

Kállay Miklós.

Tudományos élet.

(Magyarország honfoglaláskori etnikuma. — Egy magyar Sibylla-legenda. — Mi a népballada? — A dunántúli magyar. — A budapesti egyetem csillagdája.)

Nagyjelentőségű eseménye a magyar tudományos életnek, hogy *Melich János*nak öt évvel ezelőtt megindított *A honfoglaláskori Magyarország* című könyvének utolsó része megjelent. A magyar tudományos világban a könyvterjedelmű munkák száma elég alacsony s már ezért is örömmel kell üdvözlölnünk *Melich János* könyvét, mely amellelt a magyar nyelvtudománynak monumentális alkotása.

Mint a cím is mutatja, a nyelvészet e műben nem önmagáért van, hanem egy tisztára történeti célt szolgál: a szerző ugyanis nyelvtörténeti alapon törekszik annak a problémának megoldására, amihez a gyér történelmi forrásmunkák bizony csak kevés támaszpontot nyújtanak, t. i. hogy milyen népek voltak Magyarország területén, mikor a magyarok mai hazájukat elfoglalták. Az eredményhez főleg a *helynévkutatás* segítségével jut el a szerző. Itt természetesen nem esik abba a hibába, mellyel a cseh-tót nyelvtudományban

általánosan és az oláh nyelvtudományban is elég sűrűn találkozunk, t. i. hogy a mai helynévkészletet szőröstül-bőröstül visszavetítik az őskorra, abban a feltevésben, hogy minden tót vagy oláh helynév a honfoglalás előtti korból ered. A helynév csak akkor értékes a magyar őstörténet szempontjából, ha valami történeti adat megerősíti régiségét. Általában láthatólag legrégebb tanúságot nyújtanak a folyónevek, aztán a városnevek; legfiatalabbnak látszanak, egy-két kivételtől eltekintve, a hegy- és tájnevek.

Ami *Melich* módszerét az előző próbálkozásoktól megkülönbözteti, az a szigorú hangtörténeti alap, melyről sohasem tér le. Inkább függőben hagyja a problémákat, hogyszem a hangtörvények tanúságait mellőzve, holmi önkényes összevetések alapján következtessen. Mint európai hírű szlavista, természetesen a honfoglaláskori szlávok helyzetének bonyolult kérdéseire fűzi legszebb fejtegetéseit.

Igy sikerült neki már korábban kimutatnia, hogy a magyarok a Dráva-Száva közén és az Al-Duna mentén szlávok bolgárokat találtak, sőt azt is sikerült bebizonyítania, hogy a felső Tiszavidék, a Tiszántúl és Erdély is